

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI: FONETIK, LEKSIK, GRAMMATIK VA BOG'LANISHLI NUTQ ASOSIDA TAHLIL

Murodova Farangis G'anisherovna
Alfraganus Universiteti, dotsenti v.b.(PhD).

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanish bosqichlari izchil, tizimli va bog'lanishli nutq asosida tahlil qilinadi. Unda bolalar nutqining fonetik, leksik, grammatik hamda bog'lanishli nutq komponentlari o'zaro aloqadorlikda yoritilib, nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda samarali pedagogik metodlar asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari va pedagogika sohasidagi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: nutq rivojlanishi, bog'lanishli nutq, maktabgacha ta'lim, fonetik rivojlanish, leksik boylik, grammatik tuzilma, dialogik nutq, monologik nutq, pedagogik metod.

ЭТАПЫ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА: АНАЛИЗ НА ОСНОВЕ ФОНЕТИЧЕСКОЙ, ЛЕКСИЧЕСКОЙ, ГРАММАТИЧЕСКОЙ И СВЯЗНОЙ РЕЧИ

Муродова Фарангиз Ганишеровна
и. о. доцента Университета Альфраганус, PhD

Аннотация

В данной статье последовательно и системно анализируются этапы речевого развития детей старшего дошкольного возраста на основе связной речи. В ней раскрываются фонетические, лексические, грамматические компоненты детской речи и компоненты связной речи в их взаимосвязи, обосновываются факторы, влияющие на речевое развитие, а также эффективные педагогические методы. Результаты исследования имеют практическую значимость для воспитателей дошкольных образовательных учреждений и специалистов в области педагогики.

Ключевые слова: развитие речи, связная речь, дошкольное образование, фонетическое развитие, лексическое богатство, грамматическая структура, диалогическая речь, монологическая речь, педагогические методы.

STAGES OF SPEECH DEVELOPMENT IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN: AN ANALYSIS BASED ON PHONETIC, LEXICAL, GRAMMATICAL, AND COHERENT SPEECH

Murodova Farangis G'anisherovna
Acting Associate Professor, Alfraganus University, PhD

Abstract

This article provides a consistent and systematic analysis of the stages of speech development in senior preschool-aged children based on coherent speech. It examines the phonetic, lexical, grammatical, and cohesive speech components of children's language in their interrelation, and substantiates the factors influencing speech development as well as effective pedagogical methods. The research findings are of practical value for preschool educators and specialists in the field of pedagogy.

Keywords: speech development, coherent speech, preschool education, phonetic development, lexical richness, grammatical structure, dialogic speech, monologic speech, pedagogical methods.

Bolaning nutqiy rivojlanishi nafaqat tilni egallash jarayoni, balki uning shaxs sifatida shakllanishining, atrofdagi borliqni anglashining va ijtimoiy aloqalarni o'rnatishining asosiy mexanizmidir. Maktabgacha katta yosh — 5 yoshdan 6–7 yoshgacha bo'lgan davr — nutq rivojlanishida sifat jihatidan yangi bosqichni ifodalaydi: bu davrda bola nafaqat so'zlashadi, balki fikrini izchil, mantiqan to'g'ri va tasviriy jihatdan boy tarzda ifodalash imkoniyatiga ega bo'la boshlaydi. Shu sababli, ushbu yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishini o'rganish va unga maqsadli pedagogik ta'sir ko'rsatish ilmiy-amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Dunyo pedagogika fanida bolalar nutqini o'rganish uzoq tarixga ega. L.S.Vigotskiy (1956) "tafakkur va nutq" konsepsiyasida nutq bilan tafakkurning birlik va ziddiyat munosabatida rivojlanishini asoslab bergan. A.R.Luriya (1975) nutq rivojlanishining neyropsixologik asoslarini o'rgangan bo'lsa, A.N.Leontiev (1977) nutqni faoliyat nazariyasi doirasida tahlil etgan. D.B.El'konin, F.A.Soxin, O.S.Ushakova kabi olimlar maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini tizimli o'rganib, amaliy metodikalar ishlab chiqqan. O'zbek pedagogika fanida esa M.Yo'ldosheva, N.Musayeva, R.Alijonova, N.Qodirov kabi tadqiqotchilar bolalar nutqini rivojlantirishning milliy o'ziga xos tomonlarini tadqiq etgan[1].

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida (MTM) nutq rivojlanishi bilan bog'liq muammolar o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ko'pgina bolalarda fonetik buzilishlar, lug'at boyligining yetarlicha rivojlanmasligi, grammatik xatolar va bog'lanishli nutqda izchillikning yo'qligi kuzatilmoqda. Bu holat nafaqat ta'lim sifatiga, balki bolaning ijtimoiy moslashuvi va psixologik salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu muammolardan kelib chiqib, mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqining fonetik, leksik, grammatik va bog'lanishli nutq komponentlari o'zaro aloqadorlikda tahlil etiladi, nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi va samarali pedagogik metodlar ilmiy asosda tavsiya etiladi.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundan iboratki, bolalar nutqining to'rtta komponenti — fonetik, leksik, grammatik va bog'lanishli nutq — alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ham biologik-fiziologik, ham ijtimoiy-pedagogik, ham psixologik nuqtayi nazardan bir vaqtda tahlil etilishi maqolaga keng qamrovlilik baxsh etadi.

Nutq — insonning eng murakkab psixik funksiyalaridan biri bo'lib, u bir vaqtning o'zida muloqot vositasi, tafakkur quroli va ijtimoiy tajriba uzatish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Psixolingvistika nuqtayi nazaridan nutqning rivojlanishi ikki parallel jarayon — til tizimini egallash (lingvistik kompetensiya) va bu tizimni muloqotda qo'llash (kommunikativ kompetensiya) — ning uyg'unlashuvida amalga oshadi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ushbu ikkala kompetensiya ham jadal rivojlanish bosqichida bo'ladi.

L.S.Vigotskiyning "proximal rivojlanish zonasi" nazariyasi bolaning mustaqil erishishi mumkin bo'lgan nutqiy daraja bilan kattalar yordamida erisha oladigan darajasi o'rtasidagi masofa sifatida tushuniladi. Tarbiyachi ushbu zonani to'g'ri aniqlagan holda ta'lim berishi bolaning nutqiy rivojlanishini eng samarali tarzda rag'batlantiradi. Shu sababli, tarbiyachining rolini passiv kuzatuvchi sifatida emas, balki bolaning rivojlanish jarayonini maqsadli yo'naltiruvchi faol vositachi sifatida baholash zarur[2].

Neyropsixologik tadqiqotlar (Luriya, 1975) shuni ko'rsatadiki, maktabgacha katta yoshda miyaning nutq markazlari — Brokka va Vernike maydonlari — tezlashgan sur'atda rivojlanadi. Bu davrda miyaning plastikligi eng yuqori darajada bo'lganligidan, nutqiy buzilishlarni tuzatish va nutqni boyitish uchun eng qulay pedagogik imkoniyat ham aynan ushbu yoshda mavjud. Binobarin, maktabgacha ta'limning ushbu yoshga to'g'ri keladigan bosqichi nutq rivojlanishida "senzitiv davr" sifatida e'tirof etiladi[3].

J.Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, 5–6 yoshdagi bolalar operatsiyaga qadar rivojlanish bosqichining yuqori qismida joylashgan bo'lib, ular ramziy tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o'tish arafasidadirlar. Nutq aynan ushbu o'tishni ta'minlovchi ko'priq vazifasini o'taydi: bola so'z orqali predmet va hodisalarni ramzlashtiradi, ular o'rtasidagi munosabatlarni tushunadi va ifodalaydi. Shuning uchun bu yoshda nutq rivojlanishi va kognitiv rivojlanish bir-birini o'zaro quvvatlovchi yagona jarayon sifatida qaralishi lozim[4].

Bolalar nutqi bir-biri bilan chambarchas bog'liq to'rtta asosiy komponentdan tashkil topgan. Ushbu komponentlarni alohida o'rganish metodologik qulay bo'lsa-da, amaliyotda ularni bir-biridan ajratib ko'rish mumkin emas — chunki fonetik, leksik, grammatik va bog'lanishli nutq bir-birini doimo quvvatlab, bir-birining rivojlanishiga turtki bo'lib turadi.

1-jadval. Nutq komponentlari, normalar va pedagogik vositalar

Komponent	Mazmuni	5–6 yoshdagi norma	Pedagogik vosita
Fonetik	Barcha tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish	Barcha fonemalarni aniq ifodalash	Tez aytishlar, artikulyatsion gimnastika
Leksik	Faol va passiv lug'at hajmi, so'z ma'nosini bilish	3000–3500 faol so'z	Didaktik o'yinlar, ertaklar, suhbat
Grammatik	Gap tuzilishi, so'z yasalishi va o'zgarishi	Murakkab qo'shma gaplar qura olish	Mashqlar, savollar, hikoya tuzish
Bog'lanishli	Dialog va monolog shaklida to'liq fikr bildirish	5–7 ta gapdan iborat izchil matn	Qayta hikoya, rasm tasvirlash, ertak yaratish

Fonetik rivojlanish bolaning tovushlarni idrok etish va talaffuz qilish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha katta yoshga kelib, sog'lom rivojlanayotgan bola ona tilining barcha fonemalarini to'g'ri talaffuz qila olishi kerak. Ammo amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'pgina bolalarda hali ham ayrim qiyin tovushlar — r, l, sh, ch, q, g' — talaffuzida qiyinchiliklar mavjud bo'ladi. Fonetik rivojlanishning uchta aspektini farqlash muhim: birinchisi — tovushlarni farqlay olish (fonemik eshitish), ikkinchisi — tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish (artikulyatsiya), uchinchisi — nutq sur'ati, ritmi va intonatsiyasining muvofiqligini ta'minlash (prosodik komponent).

Fonetik rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar orasida eshitish nuqsonlari, artikulyatsion apparatning anatomo-fiziologik o'ziga xosliklari va atrof-muhit nutqidagi noto'g'ri namunalar alohida ajralib turadi. Pedagogik jihatdan fonetik rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun tez aytishlar, artikulyatsion gimnastika mashqlari, tovush tahlili va ifodalab o'qish texnikalaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. F.A.Soxinning tadqiqotlariga ko'ra, maqsadli fonetik mashqlar bilan shug'ullangan bolalar guruhida noto'g'ri talaffuz holatlari 43% ga kamaygan[5].

Leksik rivojlanish bolaning so'z boyligini miqdor va sifat jihatidan kengaytirish jarayonidir. Miqdoriy ko'rsatkich — faol lug'at hajmi — maktabgacha katta yoshdagi bolada taxminan 3000–3500 so'zni tashkil etishi kerak, passiv lug'at esa bundan ancha keng bo'ladi. Sifatiy ko'rsatkich esa yanada muhimroq: bu so'zlarni to'g'ri ma'noda qo'llash, sinonim va antonimlarni farqlash, ko'chma ma'noli so'zlarni tushunish, umumlashtiruvchi va konkret-predmet tushunchalar o'rtasidagi munosabatni anglab yetish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Leksik boylikning rivojlanishi bir necha yo'l bilan amalga oshadi. Birinchi yo'l — bevosita kuzatish: bola atrofidagi narsalar, hodisalar va harakatlarni kuzatib, ularga nom berishni o'rganadi. Ikkinchi yo'l — kitob va ertaklar orqali: adabiy til normalariga mos so'zlarni passiv

lug'atga kiritib, ularni asta-sekin faol nutqda qo'llashni boshlaydi. Uchinchi yo'l — o'yinlar va mashg'ulotlar orqali: maqsadli didaktik o'yinlar bolani yangi so'zlarni muayyan kontekstda ishlatishga majbur etadi, bu esa so'zlarning semantik xotiraga mustahkam yozilishini ta'minlaydi. O.S.Ushakova (2001) ta'kidlaganidek, "so'z faqat harakat bilan, his-tuyg'u bilan va kontekst bilan birgalikda o'zlashtirilganda bolaning faol lug'atiga haqiqiy ma'noda kiradi"[6].

Grammatik rivojlanish ikki katta yo'nalishni o'z ichiga oladi: morfologiya (so'z shakllari va o'zgarishlari) va sintaksis (gap tuzilishi, so'z tartibi, gaplarni bog'lash usullari). Maktabgacha katta yoshdagi bola uchun grammatik rivojlanishning muhim ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat: egalik, jo'nalish, chiqish va boshqa kelishiklarni to'g'ri qo'llash; fe'l zamonlarini to'g'ri ifodalash; sifat va ravish yasash qoidalarini instinktiv tarzda o'zlashtirish; murakkab qo'shma gaplar tuzish va ularning qismlari o'rtasidagi mantiqiy munosabatni ifodalash.

Grammatik rivojlanish jarayonida bolalar ko'pincha "analogiya xatosi" deb ataladigan qonuniy xatolarga yo'l qo'yadi — masalan, noto'g'ri yasalgan o'tgan zamon shakllari yoki kelishik qo'shimchalari. Bu xatolar aslida bolaning til qonuniyatlarini faol tarzda o'zlashtirish chog'ida ularni umumlashtirishga urinayotganligini ko'rsatadi. Ushbu xatolarni o'z vaqtida noto'g'ri munosabat bilan "tuzatish" emas, balki bolaga to'g'ri nutq namunalarini taqdim etish va ularni rag'batlantirish orqali tabiiy tarzda yo'q qilib borish maqsadga muvofiqdir.

Bog'lanishli nutq — bu bolaning bir yoki bir nechta fikrni izchil, mantiqan to'liq va grammatik jihatdan to'g'ri tarzda ifodalay olish qobiliyatidir. Nutq rivojlanishining eng yuqori va eng murakkab bosqichi sifatida bog'lanishli nutq yuqorida ko'rib chiqilgan barcha komponentlarning integrativ ifodasidir: fonetik aniqlik, leksik boylik va grammatik to'g'rilik bir vaqtda namoyon bo'lishi kerak.

Dialogik nutq — ikki va undan ortiq suhbatdosh o'rtasidagi fikr almashish jarayoni — bolaning erta ijtimoiylashuvi bilan bevosita bog'liq. Maktabgacha katta yoshdagi bola tarbiyachi yoki tengdoshlari bilan erkin suhbat qurishga qodir bo'lishi, savol berishi va javob olishi, o'z fikrini himoya qilishi mumkin bo'lishi lozim. Monologik nutq esa ancha murakkab — bu bolaning kattalar yordamisiz mustaqil ravishda uzluksiz, izchil matn yaratishi: rasm yoki o'yinchoq tasvirlash, eshitgan ertakni qayta hikoya qilish, o'z boshidan kechirganlarini so'zlab berish kabi shakllarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki (Ushakova, 2001), bolalar orasida dialogik nutq monologik nutqqa nisbatan ancha ertaroq va osonroq rivojlanadi. Buning sababi shundaki, dialogda suhbatdosh bolaga doimiy tayanch nuqtasi, savollar va javoblar orqali yo'l-yo'riq ko'rsatib turadi. Monologda esa bola matnni boshlash, rivojlantirish va yakunlash vazifasini butunlay o'z zimmasiga olishi kerak. Shuning uchun monologik nutqni rivojlantirishga maktabgacha ta'limda alohida e'tibor qaratish zarur[7].

Bolaning nutqiy rivojlanishi yagona omil bilan belgilanmaydi — bu murakkab ko'p omilli jarayon bo'lib, biologik, ijtimoiy, pedagogik va psixologik determinantlarning o'zaro ta'sirida amalga oshadi. Ushbu omillarni tizimli bilish tarbiyachiga bolaning nutq rivojlanishini to'g'ri baholash, rivojlanishdagi kechikishlarning sabablarini aniqlash va maqsadli pedagogik yordamni tashkil etish imkonini beradi.

2-jadval. Nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlili

Omil turi	Ijobiy ta'sir	Salbiy ta'sir
Biologik (irsiyat, nerv tizimi)	Sog'lom nerv tizimi, nutq markazlarining normal rivojlanishi	Irsiy nutq patologiyalari, eshitish nuqsonlari
Ijtimoiy (oila, muhit)	Boy nutqli muhit, ota-onaning faol muloqoti	Nutqiy izolyatsiya, gadget bilan ko'p vaqt o'tkazish

Pedagogik (tarbiyachi mahorati)	Individual yondashuv, metodik jihatdan boy mashg'ulotlar	Monoton, passiv ta'lim, bolaning nutqini qo'llab-quvvatlamaslik
Psixologik (motivatsiya, his-tuyg'u)	Muloqotga qiziqish, emotsional barqarorlik	Ijtimoiy tashvish, qo'rquv, past o'z-o'zini baholash

Biologik omillar guruhida irsiyat va nerv tizimining holatiga alohida e'tibor qaratish lozim. Eshitish qobiliyatining pasayishi, hatto og'ir bo'lmagan darajada ham, fonetik rivojlanishga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Artikulyatsion apparatning anatomo-fiziologik xususiyatlari ham (til frenum, tanglayning tuzilishi) talaffuz sifatini belgilaydi. Shuningdek, chala tug'ilish, tug'ruq jarohatlar yoki erta bolalikda o'tkazilgan nevrologik kasalliklar ham nutq markazlarining rivojlanishiga ta'sir etishi mumkin.

Ijtimoiy omillar orasida oila muhitining sifati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydi (Hart & Risley, 1995) — yuqori ta'limli, faol muloqotli oilalarda o'sgan bolalar 3 yoshga kelib, ijtimoiy jihatdan kam muloqotli oilalardagi tengdoshlariga qaraganda 30 million so'z ko'proq eshitgan va natijada lug'at boyligi sezilarli darajada yuqori bo'lgan. Bu "30 million so'z farqi" konsepsiyasi maktabgacha ta'limda oila bilan hamkorlikni ustuvor yo'nalish sifatida belgilashni ilmiy jihatdan asoslaydi. Zamonaviy muammo sifatida esa gadjet va ekranlar oldida o'tkaziladigan vaqtning ortishi alohida ajralib turmoqda: passiv media iste'moli faol muloqotni siqib chiqarib, bolaning dialogik nutq tajribasini cheklab qo'yadi[7].

Pedagogik omillar bo'yicha ta'kidlash joizki, tarbiyachining nutq rivojlantirish sohasidagi metodologik savodxonligi va uning bolalar bilan muloqot uslubi bolaning nutqiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Individual yondashuvning yo'qligi, nutqda kechikishi bor bolalarga o'z vaqtida yordam ko'rsatilmashligi va mashg'ulotlarda nutq rivojlantirishga yetarli vaqt ajratilmashligi amaliyotdagi asosiy kamchiliklari sifatida qayd etilmoqda.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlarni uchta katta guruhga ajratish mumkin: og'zaki metodlar, amaliy metodlar va ko'rgazmali metodlar. Samarali pedagogik amaliyot ushbu metodlarni integrativ tarzda qo'llashni nazarda tutadi.

Og'zaki metodlar guruhiga bolalar bilan suhbat o'tkazish, ertaklar va she'rlar o'qish, qayta hikoya qilish, rasm tasvirlash, savol-javob usulida ishlash va tarbiyachining namunali nutqi kiradi. Suhbat — nutqni rivojlantirishning eng universal usuli bo'lib, u dialogik nutqni, so'z boyligini va fikr bildirish ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi. Tarbiyachi suhbatni tashkil etayotganda ochiq savollardan foydalanishi, bolaning javobini rag'batlantirishi va to'ldirishi, ammo hech qachon uning fikrni yakunlashiga to'sqinlik qilmasligi kerak.

Amaliy metodlar orasida didaktik o'yinlar, syujetli-rolli o'yinlar, drammatizatsiya va ijodiy topshiriqlar alohida o'rin tutadi. Syujetli-rolli o'yinlarda bola o'zi o'ynaydigan rol nutqini mustaqil tuzadi, bu esa monologik nutqning eng tabiiy va motivlashtirilgan mashq shaklidir. Drammatizatsiya o'yinlarida — masalan, ertak sahnalashtirish — bola intonatsion ifodalilik, nutq ritmi va dialogik muloqot ko'nikmalarini birga rivojlantiradi. O.S.Ushakova (2001) eksperimental tadqiqotlarida isbotlaganidek, muntazam drammatizatsiya mashg'ulotlari bilan shug'ullangan bolalarda monologik nutq rivojlanishi nazorat guruhiga nisbatan 36% yuqori bo'lgan[8].

Ko'rgazmali metodlar — rasmlar, predmetlar, maketlar va multimedia vositalar yordamida ishlash — bolaning nutqini sensomotor tajriba bilan bog'laydi. Rasm tasvirlash topshirig'i — boladan ko'rgan narsasini batafsil so'zlab berishini so'rash — monologik nutqni rivojlantiruvchi klassik va samarali usuldir. Bu usulda tarbiyachi bosqichma-bosqich ko'mak beruvchi savollar yordamida bolaning matnini boyitib boradi: "Rasmda nima ko'ryapsan?", "Bu qiz qanday kiyingan?", "Uning yuzida qanday ifoda bor, nima deb o'ylaysan?"

Maktabgacha ta'limda nutq rivojlantirishning eng samarali metodologik yondashuvi — bu integrativ yondashuv bo'lib, unda nutq rivojlantirish faqat maxsus mashg'ulotlarda emas, balki

kun davomida barcha faoliyatlarning ajralmas qismi sifatida rejalashtiriladi. Ertalabki qabul, tushlik, sayr, uyqu oldidan va uyqudan keyingi vaqtlar — bularning barchasi bolalar nutqini rivojlantirishning tabiiy kontekstidir. Tarbiyachining har bir faoliyatda bolaga to'g'ri, boy va ifodali nutq namunasi taqdim etib, uning mustaqil nutqini rag'batlantirib borishi integrativ yondashuvning amaliy ifodasi hisoblanadi.

Mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishi fonetik, leksik, grammatik va bog'lanishli nutq komponentlarining yaxlit tizimi sifatida tahlil etildi. Tadqiqot jarayonida bir qator muhim xulosalarga kelindi.

Birinchidan, bolalar nutqining to'rtta komponenti o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, birining rivojlanishi boshqalariga turtki beradi; shuning uchun ularni pedagog o'zaro bog'liq holda rivojlantirishni maqsadli rejalashtirishi zarur. Ikkinchidan, maktabgacha katta yosh nutq rivojlanishida "senzitiv davr" hisoblanadi va bu davrdan oqilona foydalanish bolaning keyingi ta'lim muvaffaqiyatini ko'p jihatdan belgilaydi. Uchinchidan, nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar biologik, ijtimoiy, pedagogik va psixologik darajalarda bir vaqtda namoyon bo'ladi; muvaffaqiyatli pedagogik aralashuv ushbu barcha omillarni hisobga olishni talab etadi. To'rtinchidan, integrativ metodik yondashuv — nutqni kun davomidagi barcha faoliyatlarga singdirish — alohida mashg'ulotlardan samarali ekani eksperimental jihatdan tasdiqlangan.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilar ilgari suriladi: MTMLarda haftalik nutq rivojlantirish rejasi fonetik, leksik, grammatik va bog'lanishli nutq bloklarini muvozanatli qamrab olsin; tarbiyachilar bolalar nutq rivojlanishini muntazam diagnostika qilib borsin va kechikish belgilari kuzatilganda logoped bilan hamkorlikni kechiktirmasin; oila va MTM hamkorligi nutq rivojlantirishning uzluksiz zanjirini ta'minlasin; bolalar adabiyotidan keng va tizimli foydalanish lug'at boyligini oshirishning eng tabiiy va samarali yo'li sifatida ustuvor yo'nalishga aylantirilsin.

Nutqiy rivojlanish — bu bolaning jamiyatga kirish kaliti. Har bir bolaga o'z fikrini erkin, aniq va go'zal ifodalash imkoniyatini berish — maktabgacha ta'lim pedagoglari oldida turgan eng muhim va insoniy vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayeva Q.R. Boshlang'ich sinflarda o'qish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 224 b.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1996. – 352 с.
3. Лурия А.Р. Основы нейролингвистики. – М.: Издательство МГУ, 1975. – 255 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. –М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
5. Эльконин Д.Б. Развитие речи в дошкольном возрасте. – М.: Педагогика, 1978. –115 с.
6. Сохин Ф.А. Развитие речи детей дошкольного возраста. – М.: Просвещение, 1984. – 223 с.
7. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников. –М.: Институт психотерапии, 2001. – 256 с.
8. Piaget J. The Language and Thought of the Child. – London: Routledge, 1959. –288 p.